

Der er vel Ingen der bryder sig
om at løse hvad jeg ser for mig selv,
men det er forandrigt ved at
Marius sagde, i vor Bamsale om
gamle Tider som han jo selv Indvandt
for, han siger, jeg skulde skrive lidt og
om de gamle Dage i mit Hjem, da det
mod sig selv for mig. Og så H. F.
vilde i sin Tid have en Brevveksel af
mig om mine Forhold. Bølg som
jeg jo vilde være hjertelig, og som mest
at jeg skulde og holdt læst mit Lede
Barnediv det ikke nogen som helst Soli-
alder anden Trængsel. - Og så har det været
en god Tid for mig nu da jeg ikke kan
forstå mig.

M. B. Hoffmann.

Thea Hoffmanns erindringsbilleder fra barndommen i Rønne

Ved Ann Vibeke Knudsen

»Der er vel Ingen der bryder sig om at læse, hvad jeg her har nedskrevet, men det er foranlediget ved at Marius sagde, i vore Samtaler om gamle Tider, dem han jo har Interesse for, han syntes jeg skulde skrive lidt op om de gamle Dage i mit Hjem, da det stod saa klart for mig. Ogsaa K.Z. vilde i sin Tid have en Beskrivelse af mig om mine Forældres Bolig, som jeg jo erindrer saa tydelig, desformedelst at jeg heelt og holdent levede mit hele Barneliv der uden nogen som helst Skole eller anden Tvang. Ogsaa har det været en god Tidsfordriv nu da jeg intet kan foretage mig«.

M.B. Hoffmann.

»Marius« er lægen og lokalhistorikeren, Marius Kristian, »M.K. Zahrtmann«¹ og »K.Z.« hans bror, maleren Peder Henrik Christian (Kristian) Zahrtmann. »M.B. Hoffmann« er deres moster, fru Methea

¹ M.K. Zahrtmanns arkiv på Bornholms Ø-arkiv, 1975, ks. 6. (132M)

Ann Vibeke Knudsen, arkitekt fra Kunstakademiet i København. Museumsinspektør på Bornholms Museum fra 1982, museumsleder samme sted 1996-2010. Siden forfatter og redaktør af kulturhistoriske bøger og artikler.

(kaldet Thea) Benditte Hoffmann, født Jespersen, 1817-1908, i Rønne, gift 1841 med proprietær, cand. pharm. Jochum Ancher Stenbæch Hoffmann, 1813-1878, søn af kommandant på Bornholm, Poul Magnus Hoffmann. Ægteparret ejede Rabækkegård i Knudsker, som de solgte da de blev ældre og flyttede til Rønne, hvor de levede som »rentiers«.²

² Rabækkegård blev solgt 1874 til en tysk ejer pga. kaolinforekomster på stedet. På jorderne etableredes det der blev til Bornholms Kaolin, Chamotte- og Klinkerfabrik. Svigerfaderen, P.M. Hoffmann anlagde Bornholms første stenbrud, »Kommandantløkken«, nu Klippegårdsbruddet ved Rønne. Håndskrevet hæfte om familien Hoffmann og andre historiske optegnelser på Bornholms Ø-arkiv u. sagsnr.

Methea Benditte, 1817-1908, og Jochum Hoffmann, 1813-1878. De to portrætter er fra Søren Kabells håndskrevne Teaterhistorie på Bornholms Museum.³ Om Thea Hoffmanns portræt skriver Kabell, at: »hun saa bedre ud«. Begge var engageret i Rønne Theaters arbejde og selskabelig liv. Foto Chr. Neuhaus og J. Wunderlich, begge København, 1866. Bornholms Museum.

Thea var født i den store købmandsgård på det sydøstlige hjørne af Krystalgade og Storegade i Rønne. Her boede Zahrtmannbrødrenes bedstemor og Kristian Zahrtmann har i 1869 malet det vidunderlige billede af haven med bedstemoderen i døren ind til boligen, »Bedstemors Have«. Bedstemor Barbara Jespersen døde godt nok i 1864, men er genopstået på billedet i malerens erindring. (Se senere).

Thea Hoffmanns lille fortælling er bestemt værd at stifte bekendtskab med. Det

er ikke så tit man har erindringer fra første halvdel af 1800årene på Bornholm og slet ikke skrevet af en kvinde med den noget anderledes synsvinkel det naturligvis indebærer. Thea Jespersen var født ind i en af Bornholm mest indflydelsesrige familier. Det var en familie, der ved deres uddannelse, velstand og indbyrdes tætte relationer i flere led gennem hele 1800tallet fik væsentlig betydning for udviklingen af det bornholmske samfund - endda på utallige måder.

Den samlende skikkelse var Metheas mor, Barbara Bohn Jespersen. Hendes baggrund var et velstående købmandshjem, først i Svaneke senere flyttede fami-

³ BM 3328. Søren Kabell: Fra Rønne Dilettantcomédie, de første 75 Aar. Bd. 1 s. 59-168 (1906).

lien til Rønne. Hun blev ved ægteskab knyttet til en af datidens mest indflydelsesrige familier i Nexø og på den måde fik man optimeret indflydelse, rigdom og de holdninger man havde til et godt liv. Og det lykkedes bestemt for familien - således må man konkludere i dag.

Barbara Bohn, f. Jespersen's familie

Barbaras bedsteforældre var købmand og »hospitalsforstander« Morten Bohn og hustru Barbara, som »vores« Barbara må være blevet opkaldt efter. De ejede den store købmandsgård i Storegade, som var Theas barndomshjem og som hun beskriver i sine erindringsbilleder. Ægteparret omtales her, fordi deres portrætter, formentligt bryllupsbilleder, takket være den historieinteresserede familie, er bevaret og i dag hænger i Erichsens Gård i Rønne. Som et kuriosum kan nævnes, at overdelen (og skoene) til den festkjole, Barbara Bohn bærer på portrættet, er bevaret. Kjolen har tilhørt maleren Kristian Zahrtmann og blev ofte benyttet af hans modeller, bl.a. når han malede sine dronninge- eller Leonora Kristine-skikkelser.⁴ Når man er »hospitalsforstander« (en titel han havde arvet efter sin far) må det opfattes som et mæce-nerhverv, idet den velhavende købmand engagerede sig i opførelsen og driften af det hospital, dvs. opholdssted for syge og vanskeligt stillede personer, der blev opført i midten af 1700tallet på »Store Plads«, senere Store Torv i Rønne.⁵ Ægteparret var født i henholdsvis 1717 og 1725 og fik ni børn, bl.a. Marie Bohn, som blev til den

rige etatsrådinde Marie Koefoed og hun var altså Barbaras fars, Jokum Anker Bohns søster.

Jokum Anker Bohn blev gift med Maren Schor (udtales Skor) og var altså først købmand i Svaneke inden han flyttede til Rønne efter sin fars død i 1802 og overtog den store købmandsgård i Storegade.⁶ Han engagerede sig i opførelsen af Borgerskolen i Rønne i 1805.⁷ Maren og Jokum Bohn døde i henholdsvis 1808 og 1809. Barbara Bohn var eneste arving, og det en meget velhavende arving. Hun flyttede sammen med sin familie ind på gården og boede der til sin død i 1864.

Barbara Jespersens mand og hans familie

Barbara Bohn var i 1772 blevet gift med Peder Dam Jespersen. Ingen tvivl om at det var et arrangeret ægteskab og her fik man efter datidens normer på klogelig vis forenet formue, begavelse og indflydelse.

Peder Dam Jespersen, 1772-1835, var søn af Nexø's by- og herredsfoged og fortsatte som jurist i sin fars fodspor som prokurator fra 1795, og han blev byskriver og herredsskiver i 1797 og 1798. Han havde flere offentlige hverv, fx som priseretsdommer under Englænderkrigen, han blev landvæsens- og sandflugtskommissær og kort før sin død blev han valgt som stænderdeputeret for de bornholmske købstæder⁸. Efter at have slået sig ned i Rønne

4 Se fx »Der var engang en konge og en dronning« fra 1887, i Bodil Tornehaves: »Zahrtmanns rekvisitter«, Bornholmske Samlinger 2009 s. 10.

5 Bygningen lå bag den gamle kommuneskole og blev sidst benyttet som gymnastiksal.

6 Der er gjort meget grundig rede for familieforhold mm. i Tornehaves, Zahrtmanns rekvisitter, jvnf. note 4.

7 Det er vel også en kuriositet, at man på Erichsens Gård kan se Borgerskolens gamle og pompøse jernovn, fremstillet på et norsk jernstøberi i 1795. Se Ann Vibeke Knudsen, Erichsens Gård i Rønne 1990, s. 40.

8 www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Landbrug%2c_skovbrug_og_gartneri/Landmand/Peder_Jespersen. Borrhingholmerens Historiebog af M.K. Zahrtmann online: www.vang-hansen.dk/BorrhingholmerensHistoriebog/3240%20TO%20SKOVFYRSTER.pdf

Theas forældre, Peder Dam Jespersen, 1772-1835, og Barbara Jespersen, 1781-1864. Affotografering af visitkortfoto (fra 1864) af akvarel fra o. 1800 og daguerreotypi på Det Kgl. Bibliotek, måske optaget som et af de første portrætter på Bornholm i 1847 hvor »Hr. A. Olsen« annoncerede, at han daguerreotypede i Chr. Hoffmanns have i Rønne.⁹

efter svigerfaderens død, blev han købmand - uden større held (formentlig som følge af landets statsbankerot) som det også fremgår af datterens erindringer - men han købte Sejersgård i Knudsker, nord for Rønne, hvor han med succes engagerede sig i landbruget og bekæmpelsen af sandflugten i de områder, der stødte op

til gården mod nord. Og det betød altså, at han blev udnævnt som sandflugtskommisær i 1819.

Peder Dam Jespersen var etatsrådinde Marie Køfoeds rådgiver og fortrolige på Bornholm. »Tante Køfoed« således omtalte man hende i familien. Barbara og hendes børn fik testamenteret så mange penge, at de kunne give Barbara »Ungdomsdagenes Velstand tilbage og som satte fem af ... syv Sønner ind på hver sin gode Bondegaard«. Den arv fra Marie Køfoed havde iflg M.K. Zahrtmann, stor betydning for udviklingen på Bornholm,

⁹ Christian Hoffmann, var jurist og kæmner i Rønne, bror til Thea Hoffmanns mand, desuden var han fætter til Johan Christoffer Hoffmann, der var en af de første - måske endog den allerførste - der optog daguerreotypier i Danmark.

morbrødrenes landbrugsreformer taget i betragtning.¹⁰

Peder Dam Jespersens bror var amtmand Christian Jespersen, 1766-1837, med bopæl i Nexø.

Kort om Barbara og Peder Jespersens børn, børnebørn og oldebørn

Ægteparret fik 13 børn og det gik dem alle godt, vel bortset fra den ældste, som var født døv og boede hele livet sammen med sin familie. Syv sønner og seks døtre. Vores Thea var nummer 11 i flokken. Hendes yngste søster var Laura gift med læge Carl Zahrtmann. Som allerede nævnt kom de fem sønner til at sidde på gode bornholmske gårde, St. Kannikegård og St. Krusegård i Bodilsker, Splitsgård i Klemensker og Sejersgård og Almegård i Knudsker. Den syvende søn, Peder Chr. Jespersen blev cand. jur., men døde blot 34 år gammel. Døtrene blev gift henholdsvis med en cand. theol, en forstkandidat, en justitsråd, en læge og så var der en datter, Ane Cathrine Jespersen, der i 1820 blev gift med kommandant Poul Hoffmann, og hun, søsteren blev altså svigermor til Mathea, der blev gift med Poul Hoffmanns søn, Jochum Hoffmann, af første ægteskab.

De næste generationer: lægen og lokalhistorikeren M.K. Zahrtmann og hans bror Kristian Zahrtmann er nævnt, fordi Theas erindring skyldes dem. En bror, ingeniør Hans Zahrtmann, forestod den vældige opbygning af de bornholmske havne i 1870'erne. Chr. Jespersen (St. Kannikegård) var forstkandidat, sønnen Knud Jespersen, kommandant i Congo. Datteren Petrea Jespersen blev gift med den spektakulære byfoged Nygård [sic] i Nexø, sønnen var den kendte geolog Magnus Jesper-

sen, osv. osv. Man kunne blive ved. Man kan mene om arrangerede ægteskaber hvad man vil, men i denne familie må man vel sige at det lykkedes!¹¹ Disse mange mennesker har sat deres præg på den bornholmske historie, og det er en baggrundsviden der er god at have, når man læser Theas barndomserindring.

Familiehistorien sikres

Familier kan være nok så indflydelsesrige, betydningsfulde og velhavende, hvis deres historie ikke bliver skrevet ned, så forsvinder de i tidens tåger. For familien Jespersens vedkommende var det modsatte tilfældet, her var historiebevidstheden i den grad nærværende. Det er sikkert en af grundene til, at vi betragter familien som en af de mest indflydelsesrige på Bornholm i nyere tid.

Der er først og fremmest de to ugifte brødre, lægen Marius og kunstmaleren Kristian Zahrtmann. Den ene skrev familiens historie ind i den bornholmske historie, den anden malede den ind i vores danske, historiske bevidsthed, så vi nærmest ubevidst fornemmer familiens betydning. M.K. Zahrtmann med sin »Rønne By og Borgere« 1927, »Borringholmerens Historiebog« 1934-1935 samt utallige artikler i såvel Bornholmske Samlinger som mange andre historiske skrifter.¹² Kristian Zahrtmann, der ud over at male billeder med bornholmsk indhold, malede sin families historie ind i sine mange genrebilleder, forstået på den måde, at han gjorde rig brug af det arvegods, han havde sikret sig fra familiens, specielt bedstemoderens, Barbaras gemmer. Familien sørgede yderligere for, at de rekvisitter, der gennem hans billeder blev til familierelikvier, blev

10 M.K. Zahrtmann, Optegnelser om Almegaard i Knudsker Sogn. Bornholmske Samlinger, 21. Bind, Rønne 1932.

11 Stamtavle for Familien Jespersen, 1884.

12 Ebbe Gert Rasmussen, Læge M.K. Zahrtmann, Bornholmske Samlinger 2006.

gemt for eftertiden på Bornholms Museum, hvilket bestemt ikke har skadet oplevelsen af familiens betydning i det bornholmske samfund.¹³

Erichsens Gård i Rønne står som et næsten levende minde om familien, vel nok takket være Marius Zahrtmann, der brugte huset som sin sommerbolig i mange år og værnedede om stedet. Hans lillesøster, Elisabeth Zahrtmann, var gift med en søn af gården, Thor Erichsen, ægteparret ejede Erichsens Gård, men boede i København og benyttede barndomshjemmet som sommerbolig. En søster til Thor Erichsen, Thora, blev gift ind i Jespersen-familien med en fætter til Zahrtmann-brødrene.

At man i familien fik udarbejdet trykte stamtavler,¹⁴ samlet et stort album i visitkort-fotografiets barndom i 1860'erne med portrætter af alle medlemmer af Jespersen-familien,¹⁵ at man samledes til store familiestævner alt det var også med til at styrke familiens betydning i en eftertid.

Men nu må det være på tide at læse, hvad Thea skriver i 1894 og 1898. Hendes mentalitet, holdninger og følelsesmæssige livsform er på en vis måde ikke så forskellig fra tilværelsen nu - for hun var opvokset i en velhavende familie, hun var forkælet og hun nød en udpræget frihed. Hun var ikke den lille fattige pige, der skulle ud og tjene fremmede. Et ophold hos en krævende søster opfatter vi snarest som en nødvendig »efteruddannelse« af en ung pige, der måske har haft for løse tøjler.

Thea oplevede brudstykker af alt det, der rørte sig på Bornholm i første halvdel af

1800'årene; hun ville have kunnet fortælle meget mere, hvis M.K. Zahrtmann havde spurgt og havde haft øje og øre for det. Forhåbentlig gør de rammer, de familiemæssige forhold, der er skitseret her ovenfor, det nemmere at følge med i hendes og familiens gøren og laden. Vi kommer tæt på en familie i første halvdel af 1800'årene:

»15. Marts 1894

I Erindringerne om min Barndom er den første Begivenhed jeg kan mindes tydeligt den Dag min Søster Laura blev hjemmedøbt, hvilken Handling blev foretaget i mine Forældres Sovekammer en af de første Dage som Moder var oven Senge efter Pigebarnets, hendes trettende Barns Fødsel.¹⁶ Barnet var født d 30te Aug 1822 og jeg som er født d 4 Aug 1817 var jo dengang 5 Aar gammel og fuldstændig modtagelig for det Indtryk jeg fik af denne højtidelige Begivenhed, som næppe nogen af mine ældre Søskende overværede, da de jo vare i Skole undtagen Grethe,¹⁷ der stod Fadder ved Daabshandlingen, der forrettedes af Provsten jeg tror Provst Jensen, en lille tyk Præstemand, der stod højt anskrevet hos mine Forældre særlig Fader, der var meget gudsfrygtig og kirkelig.

Moder sad inde i Sovekammeret i en højrygget stiv Armstol med brunt og grønstribet hjemmenvævet Betræk; hun var i hvid piquets Nattrøje som hun ikke almindelig benyttede om Natten, da hun altid Vinter og Sommer kun dækkede sin Hals med et Tørklæde, altid bare Arme, saa jeg mindes det som en heel Vellyst at faa Lov at ligge paa Moders Arm, hvilket dog kun skete, naar Fader var paa Reise, navnlig til

13 Museumssager, se fx BM 197, 252, 375, 512, 1153, 1290, 1980, 2193, 3095, 3173 og 3377. www.kulturarv.dk/museum

14 Stamtavle over den Bornholmske Familie Jespersen, 1862, 1884, 1909, 1941.

15 Nu på Bornholms Ø-arkiv 1975-39. BM 2610x11.695. Fremstilet i anledning af Barbara Jespersens fødselsdag 26. april 1864, opbevaret hos familien til 1939, derefter skænket til Bornholms Museum.

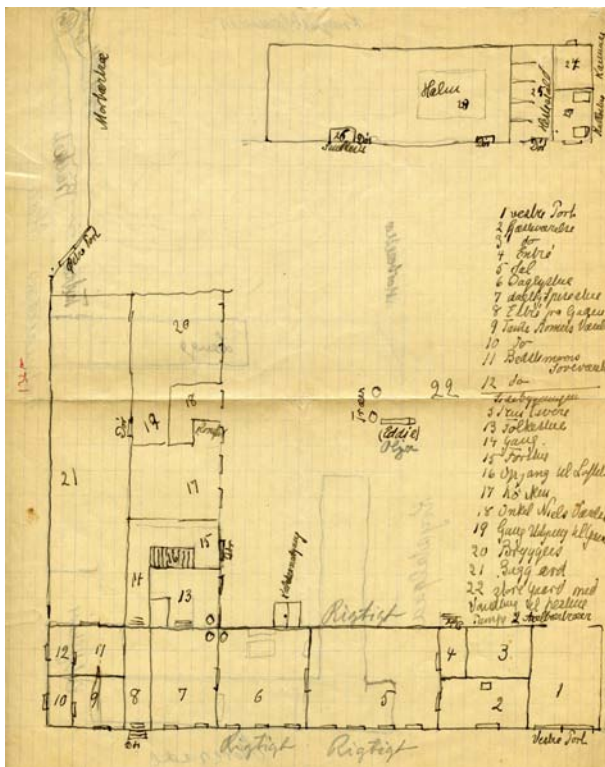
16 Laura Poulina Jespersen, 1822-1918, g.m. Carl V. Zahrtmann, mor til ni børn, bl.a. Kristian og Marius Zahrtmann.

17 Grethe Rømer, Marine Margrethe Jespersen, 1805-1888, g. 1829 m. forstkandidat A.C. Rømer, 1799-1831, Barbara Jespersens datter.

Nexøe, hvor han af og til besøgte og tilde-
 els havde Forretninger med sin Broder der
 var Amtmand. I Stolens Ryg laa en hvid
 Trækpude og foran dækkedes Moder af et
 Sengetæppe, passende Barnet i Skødet; ved
 siden af stod et meget (...) rødmalet Natbord
 med en Hylle i midten (Stumtjener), det var
 dækket med en hvid Dug og derpaa stod et
 hvidt, dybt Fad med lunken Vand. Moder
 rækkede Barnet til Madame Hjort, Jor-
 demoderen, som var tilstede. Denne holdt
 saa Barnet hen over Vandfadet medens
 Præsten udtalte Daabsformularen og Nav-
 net Laura Pauline. Grethe stod Fadder og
 var iført en graa højhalset Kjole med stramt
 Liv, bærende oppe om Halsen en saakaldet
 Frese, det var en toradet pibet Strimmel lidt
 bredere end en Præstekrave og blev baaret
 akkurat som en saadan; den bestod af to
 Strimler hvid Gaze et let Stof der lignede

det vi nu kalder Tarlatan, men var Vasketøj
 og meget durabelt. Fader var tilstede, men
 stod lidt længere borte i Sovekammeret.

Dette Værelse var et rummeligt 3 Fages
 Værelse med en Alkove hvori en mægtig
 Stolpeseng med Himmel mørk rødmalet,
 i Midten hængt et Sengebaand af flet-
 tet Læder. Omhængt var blaat og hvidt
 sribet Bomuldstøj (hjemmevævet) med
 hvide Frynser om Kappen, der dæggede
 Himlen. Den egentlige Alkove var saa
 bred at udenfor Sengen stod et mægtigt
 Natbord mørkmalet med et Gardin, der
 naaede over den i Midten anbragte Hylle
 herinden for var Gjemme for Nattøjet og
 ovenpaa sattes hver Aften et Glas Vand.
 Foran Alkoven var Trægardiner helt ned
 til Gulvet saa naar disse vare trukne for
 var det helt lige med Væggen. I Sovekam-
 meret var 3 Døre med mærkeligt nok 3

Elisabeth Zahrtmanns tegning af hendes
 bedstemor, Barbara Jespersens store
 gård på hjørnet af Krystalgade og Store-
 gade i Rønne. 1 Vestre Port, 2 Gæstevæ-
 relse, 3 do., 4 Entré, 5 Sal, 6 Dagligstue,
 7 Daglig Spisestue, 8 Entré fra Gaden, 9
 Tante Rømers Værelse, 10 do., 11 Bedste-
 mors soveværelse, 12 do., Sidebygningen
 ... 13 Folkestue, 14 Gang, 15 Forstue, 16
 Opgang til Loftet, 17 Køkken, 18 Onkel
 Niels Værelse, 19 Gang Udgang til Ga-
 arden, 20 Bryggers, 21 Baggaard, 22
 Store Gaard med Vandtrug til Hestene,
 Pumpe, 2 Axelbærtræer. M.K. Zahrt-
 manns arkiv, Bornholms Ø-arkiv.

forskjellige Laase. En til Dagligstuen med et net Haandtag der skulde trykkes ned for at aabne Døren. - En til Bryggerset med et meget lille Haandtag, der ofte var lidt stridigt saa Drengene der skulde passere den om Aftenen ofte stod og knirkede for at faae den op. Den 3die Dør var til det saakaldte Grethes Kammer, dertil var en typ aparte Nøgle, der aldrig toges ud. Mellem Grethes Kammerdør og Vinduet stod et meget smukt Skatol af Nøddetræ med Opsats, der havde 2 Døre der mødtes i Midten, indenfor Hyller blaamalede, hvorpaa der laa nogle gamle upaaagtede Bøger og et og andet Pilleri. Skatollet var med buede Skuffer med smukke Metalhaandtag og indenfor Klappen vare Skufferne ogsaa buede. I disse Skuffer gjemte Moder sine meget faa Smykker, hvorimellem dengang var et værdifuldt Armbaand, der bestod af 3 aflangfirkantede emaille-rede massive lidt efter Armen bøjede Guld Plader, disse forbandtes med Guldlænker af lidt drejede Ledder. Moder agtede ikke dette Armbaand da Moden dengang fordrede 2 eens Armbaand at bæres paa hver sit Haandled og Armbaandet forduf-tede engang Moder var i Forlegenhed for Penge, hvilket hun ofte var. Desuden laa i en Skuffe nogle Smaaæsker med Børnens Sparepenge, hvilke sandelig vare faae dog fik vi undertiden af Fader til Fødselsdag en Sølvdaler - jeg siger undertiden, thi det var langt fra hvert Aar, og i det Hele var det særlig for Faders vedkommende meget imod at feire Fødselsdage.

I min Æske, en lille rund Apothekeræske laa desuden et par temmelig store Guldørenringe jeg havde faaet i Fødselsdagsgave af moster Winsløv;¹⁸ hun havde i Fadder-

gave givet mig en Sølv Barneske med Bogstaverne MBJ, jeg var opkaldt efter hende med Navnet Benditte, mit første Navn Methea havde jeg faaet efter min Moders Moster Mette Skaar, der tilligemed sin Søster Magdalene boede i en for dem indrettet Bolig i Winsløvs Gaard;¹⁹ den Bolig laa ud til Haven og blev samme efter Frøkerne (som den almindelig kaldtes), beboet af Christopher Bohn, der havde en stor med Omhu passet Samling af udstoppe-de Fugle, som han tildeels selv stppede ud og opbevarede. Det var en almindelig Handelsspekulation for Drengene i Rønne paa den Tid at fange - ikke skyde - Fugle og sælge dem derpaa til Tegnemester Bohn, som han kaldtes og virkelig var, som Ternelærer i Latinskolen, hvor han mødte hver Dag i en meget lang, kaffebrun Frakke, høje blanke Støvler og Pidsk i Nakken bunden med en lang sort Sløjfe.

Moster Malene kan jeg ikke huske at have seet, hun døde førend Søsteren Mette, hvem jeg egentlig særlig mindes som pyn-tet Lig i Kisten, da hun var klædt paa Hovedet med et hvidt Hovedtøi med meget fine Kniplinger, der i en Trekant brededes over Panden; dette Hovedtøi kaldtes Hat og Hue.

Der er noget forviklet i disse Personers Familieforhold til min Moder og derved til os Børn. Moster W. var Moders Halvsøster født Skaar og mange Aar ældre end min Moder; var først gift med en Kjøbmand Anker, blev saa som velhavende Enke gift med en meget ung Mand Jørgen Winsløv, der ved hendes Eiendomme blev sat i Stilling som Kjøbmand og Avlsbruger - stadig forventende at den gamle Hustru skulde dø, Børn havde de ingen, men saa indtraf Winsløvs Død flere Aar førend hendes.

Arbejdsomhed og en gennemgaaende

18 Folketælling 1840, Jørgen G. Winsløv, 50, Købmand og Konsul, gift med Benditte M. Thiesen, 72. De boede i den ejendom, der siden blev ombygget og indrettet som kommandantgård. Jørgen Winsløv døde i 1841. (DDD. Dansk Demografisk Database).

19 Mette Skaar, (Schor), f. 1733, og Magdalene Schor, f. 1737, døtre af afdøde oberst Schor, boede i pension »Frøkenen«. (DDD).

Husflid blev nøje gennemført i mit Hjem, saaledes at saa godt som Alt hvad der behøvedes til Klæder og Føde for de mange Medlemmer af denne store Husholdning blev produceret i Hjemmet. Baade til udvendig og indvendig Beklædning for os alle blev der spundet, farvet og vævet hjemme; dog vil jeg undtage, at Moder benyttede noget ubleget Bomuldstøi der laa i store Ruller i Pakhuset, (dette Pakhus der fra Kjøbmandstiden, og senere ved Kjøb paa Vragauktioner, indeholdt de mest forskjelligartede Ting, derimellem kostbare Zinkplader, hvoraf jeg endnu har et Stykke som Tyngdevægt i en Sværgude (?) og saa var der i Pakhuset flere tilberedte Hjortehuder, hvoraf Fader lod nogle farve og blev syet til Beenklæder, som han gik med (knæbenklæder)). Dette Bomuldstøi kaldte vi Manchester, det var et Slags fløilsvævning, fladt paa Vranken, men blødt og som Fløil paa Retten. Dette brugtes af Moder, efter at være bleget, til Skørter og Underbeenklæder for os alle, og noget blev farvet mørkt, jeg synes blaat eller grønt, og saaledes anvendt til Buxer til Drengene. Væven var altid i Virksomhed og der kom en Kone som hjalp, naar der skulde varpes, det er lægges op med de mange Traade til nyt Vævstykke. Konen kaldtes Sisle Væv-kona - hed vist Cicilie Kofod - og boede paa Lilleplads. Varpen det var en stor mægtig Vinde, der med sin Midtstolpe gjordes fast i Loftet og ved en Klods paa Gulvet, den dreiede uafsladelig rundt og det kunde lykkes, naar man stod sig godt med Sisle Væv Konna, at man fik Lov til at sidde nogle Omgange inde i Varpen paa det store Kryds af Træ, der holdt sammen paa de 4 Hjørnestolper.

En Episode vil jeg ikke forbigaa, da den havde særlig Indflydelse paa min Uddannelse og fremtidige Livsførelse. Da jeg var 14 Aar, var fuldstændig legemsudviklet - saa hændte det at der af nogle unge Herrer og Damer var aftalt en lille Skovtur med

Dands - spadserende til Rahbekkeskoven, et dengang almindelig yndet Spadserested. Selskabet var ikke større end jeg tror 6 à 8 af hvert Kjøen og særlig beregnet paa Inklination fra begge Sider. Musikken førtes med i Skikkelsen (Blinde Jens), der almindelig spillede til Dands og førtes til Stedet af en lille Dreng. Beværtningen fremsattes af den Bondefamilie, som dengang eiede Gaarden og Lokalet var brillant da Stuelængen var nybygget af Toldinspektør Lohmann, der tidligere eiede Gaarden. Navnlig var den store Sal det som den Dag lokkede Ungdommen til en extra Fornøielighed. Min Søster Petrea²⁰ var nylig kommet hjem fra Skolelivet i Kjøbenhavn, hvor hun i gode Omgivelser hos Tante Koefoed²¹ havde været siden sit 9de Aar. Det var saaledes hendes Veninder og min Broder Hans's²² Kammerater, der her samlede sig. Jeg burde jo paa ingen Maade have været med, men da jeg meget ofte fulgte med Petrea og var godt antaget mellem hendes Kompagni samt rimeligvis sad inde med en stor Portion Dristighed eller Kjækhed, saa var jeg nu med den Dag og dandsede af Hjertens Lyst - for dandse kunde jeg - Hver havde sin Inklination, men saa var der en ung Kjøbenhavnner, nylig ansat som Fuldmægtig paa Amtstuen fra hvilket Hus der var 2 Døtre; han dandsede med største Ivrighed og der mødtes vi i fælles Interesse. Jeg tør bestemt sige, at min Tanke ikke gik uden for Dandsen og han sagde hele Tiden ikke et Ord, der kunde føre mig udenfor Øieblikket. Man spadserede i Trop hjem senere paa Natten og jeg har aldrig hørt nogen opholde sig videre om den Fornøielighed som gik ganske rolig hen. Denne

20 Barbara Petrea Jespersen, 1814-1870, g.m. justitsråd J.J. Gether. (Slægtstavlen).

21 Tante Koefoed var den kendte etatsraadinde Marie Koefoed, 1760-1838, der var søster til Metheas morfar. (Slægtstavlen).

22 Hans Kofod Jespersen, 1810-1890, senere ejer af Sejersgård i Knudsker (Slægtstavlen)

unge Mand²³ kom ofte næsten daglig gaaende gennem vores Gaard hen til Brødrenes Værelser, hvor Kontorister sædvanlig mødtes mellem 1 og 2 efter Middagen og naturligvis fik jeg Hilsen gennem Vinduet i Dagligstuen, hvor jeg var. - Han skrev og friede til mig - jeg syntes dette var forførdeligt morsomt og i min Glædesrus gav jeg Moder Brevet at læse. - Men hun forstod det paa en Anden Maade - beholdt Brevet og sagde, at det skulde hun nok svare paa. - Hendes Beslutning var strax taget og faa Dage efter dette var Kufferten pakket; jeg med Moder ombord i en Jagt fra Rønne til Kjøbenhavn - jeg har aldrig siden det Øieblik seet hverken ham eller Brevet.

Efter et par Dages Ophold hos Tante Koefoed i Kbh reiste vi, Moder og jeg, i Tantes Ekvipage 4 Hest for, Kudsk og Tjener de 8 Mile ud til Grønnebjerggaard til min Søster Maria,²⁴ der modtog os paa bedste Maade; her blev Moder kun en Dags Tid, medens jeg skulde forblive der. - Jeg græd og græd! Og hermed var mit Barne-sind, mit Barnemod knust og fuldstændig forbi. - Her var ikke et Øiebliks Frihed, ikke tilladt et Øiebliks Lediggang; straks taget under Behandling og om Morgenens Kl. 5 (det var i Forsommeren), anvist min daglige Gjerning i Mejeriet, i Kjøkkenet under Husjomfruens Tilsyn og luge Blomsterbedene i Haven efter Fruens tilrettevisning og den var alvorlig. Saa naar Tid var dertil kjøre Barnevognen, tilligemed at passe paa den anden lidt større Dreng, der ogsaa om Natten skulde passes af mig, da han sov i mit Værelse. Undervisning skulde jeg jo ogsaa have og da min Søster var ualmindelig belært, saa hun talte med Lethed baade engelsk, fransk og tydsk, ligesom det

danske Sprog korrekt; saa kunde hun jo godt lære mig baade det ene og det andet, da hun foruden dette dyrkede Musik og var dreven i Tegnekunsten, kort sagt Alt. Hun var uhyre flittig, utrættelig i al Gjerning, saa hun mente det skulde enhver være. Denne Undervisning her var sandelig ikke efter Skolebøger eller Skoleregler. Hver Eftermiddag skulde jeg læse en Afhandling i »Stunden der Andacht« høit for hende, der saa forklarede mig, hvad jeg ikke forstod og om Aftenen læste jeg franske Fortællinger paa samme Maade og skulde deraf lære mig hele Stykker udenad.

1ste Februar 1898

Naar jeg nu som 80aarig skal beskæftige mine Tanker, som jeg er nødt til at udfylde i Erindringer, formedelst at jeg ikke kan læse ret meget med svækket Syn, saa hviler jeg stedse ved mit Barndomshjem, den store rummelige Kjøbmandsgaard, der havde Port til de to meget befærdede Gader i Rønne, nemlig Storegade der førte til Havnen, dertil den saakaldte Vesterport, der havde et meget interessant Reb, der brugtes til ved en Vinde paa Loftet at heise de fyldte Sække op; dette Reb var for mig og mine Kammerater tiltalende ved at det var dobbelt uden Ende, saa at det dannede en fortrinlig Gyng. Saa var der i samme Port en meget stor Balancevægt med mægtige Lodder, der af Brødrene brugtes til Styrkeprøver; her var ogsaa en dobbeltdør til Pakhuset, hvor alle Kjøbmandsvarer fra Gammeltid opbevaredes, derimellem en stor Mængde, flere Dosin, prægtige Tintallerkner og Fade (Af disse Tintallerkner fik enhver af os ved at sætte Bo særlig 1/2 eller et heelt Dosin - min Søster Trine Hoffmann²⁵ lod nogle af disse omarbejde til et

²³ I en note har M.K. Zahrtmann skrevet »Anton«.

²⁴ Maria (e) Jespersen, 1802-1853, g.m. cand. theol., landmand og politiker Niels Frederik Jespersen. Ægteparret ejede proprietærgården Grønnebjerggård i Kirke Eskildstrup ved Holbæk. (Slægtstavlen)

²⁵ Ane Cathrine Jespersen, 1803-1840, g.m. kommandant Poul M. Hoffmann. (BS).

smukt aflangt Stegfad, almindelig kaldet et Serveringsfad, hvilket jeg endnu har) - af disse blev mange benyttede i Husholdningen og altid ved de store Skovture, der et par Gange om Sommeren foretoges, og hvorved min Moder bar særlig Prisen, som den udmærkede Værtinde hun virkelig var. - Den anden Port - den saakaldte Østerport - førte ud til en Gade, som dengang førte det uhyggelige Navn Skidenstræde, men senere efter Københavns Mønster fik det meget velklingende Navn Krystalgade, der førte lige til Torvet - Storetorv! Denne Port havde sletningen Interesser, da den kun forbandt enkeltmure, den ene til Haven, den anden til en lille Baggaard, hvortil, forfra, dog ikke fandtes Adgang. Disse to Porte stod altid aabne, saa Gaarden var Gjennemgang for Enhver, der saaledes kunde forkorte Vejen udenom Hjørnet. Imidlertid var der dog lige ved denne Port lokale Tillokkelser, thi her var en ikke ret bred Gang til Havelaagen, der begrænsedes paa den ene Side af en meget rummelig, sædvanlig temmelig opfyldt Fejeskarnskasse - og ligeoverfor af Svineboen; denne var dækket ved Halvtag af Lægter, hvorpaa laa noget Halm, tilstrækkeligt til at Svinene kunde ligge tørt. Nu var det en almindelig Sport at krybe op paa Svineboen og springe over Gangen hen i den bløde Fejeskarns Sand. At Drengene foretog denne Voltige (?) var jo ganske rimeligt, men for mig der altid var med i Drengenes Vovestykker, var dette lidt mere betænkeligt, fordi den tørre Sand i Fejekassen satte sig ind imellem Skjorter og Haarfletninger; men naturligvis, Springet udførtes med Glands. Broder Jesper²⁶ og Christian Hoffmann²⁷

26 Jesper Nicolaj Jespersen, 1815-1888, gårdejer, Almegård, Knudske. (BS).

27 Christian Hoffmann, 1812-x, søn af kommandant Poul M. Hoffmann og hans første hustru Cathrine Steenbech. Christian Hoffmann uddannedes som jurist, blev kærner i Rønne og overtog foreldrenes ejendom i Grønnegade, »Hoffmanns Gård«. (Stamtavlen)

var de dristigste af Drengene og jeg almindeligvis deres Haandlanger. Saaledes skete det ogsaa at jeg engang da Jesper havde annekteret et par Lægter, hvoraf han vilde lave sig et par Stylder, og vilde glatte lidt paa dem med den saakaldte Baandkniv (der var Værksted med Redskaber ovre i den saakaldte Nygaarden, der laa ligeoverfor paa den anden Side Storegade) saa stillede han Lægten op ad en Skraaning og for at faa denne til at ligge fast kommanderedes Thea, der altid var tilstede, til at hente »den Kanon der ligger«. Dette var en lille Jernkanon der var købt med andet Skrammel ved en Stranding fra et Skib; den var kun lille men dog tung nok til at Thea tabte den saa den faldt paa hendes Fod og helt knuste det yderste Led af min store Taa. Jeg skraalede og til Jespers store Skræk, besvimed, det var nemlig noget jeg altid let er kommen til ved enhver Smerte. Panum²⁸ blev hentet og Foden repareret.

Ved samme Østerport laa en Tilbygning til Stuelængen der indeholdt to rummelige Værelser hver paa 2 Fag (Sandsynligvis er denne Tilbygning opført til Beboelse for Gamle i Slægten), det ene med Kakkelovn; dertil et lille Kammer og en Adgang direkte til Gaarden og en Indgang til den egentlige Familiebygning gennem Bryggerset, i hvilket der fandtes Bageovn, Bryggerkjedel og mægtig store Kobberpander til Brænderi. Denne Tilbygning beholdt altid Benævnelsen Værelserne og benyttedes af mine Brødre. Op til Muren der, stod den Gravsten, som er bemærket i Stamtavlen;²⁹ den var for os Børn fortrinlig til at skjule sig bagved.

I Haven var en mærkværdig Bygning kaldet Lysthuset, men var saalangt jeg husker tilbage aldrig brugt til Lyst, men Væg-

28 Panum, Jens Severin Nathanael, 1792-1836, regimentskirurg. (BS). Udgav: Beskrivelse over Bornholm eller Bornholms Veiviser, Slesvig, 1830.

29 Jvnf. note 13.

Maleri af Kr. Zahrtmann 1869 »Bedstemors Have« med den (i 1864 afdøde) bedstemor Barbara Bohn Jespersen i halvdøren ind til stuehuset, ud mod Storegade. Sidebygningen har facade mod Krystalgade. Bornholms Kunstmuseum.

gene vidnede om, at her havde været fiint malet; det var en firkantet Bindingsværksbygning med Tegtag der dannedes skraat, lige ens fra alle fire Sider til Spidsen. (Denne mærkelige Bygningsmaade staa endnu tydelig for mig). Dette Hus blev brugt til Oliepresseanstalten som drevs af min Fader, der havde Leverance til Fyret paa Christiansøe.³⁰ Raps blev opvarmet, knust - mellem blanke Valser, der dreiedes mod hinanden af 2 Mand - og fyldt i uldne smaa Poser, der stilledes i en Ramme hvor ovenover var en Galge, hvori en Vægtstang, der kraftig styrtede en Vægt nedover de Kiler, der anbragt mellem Poserne pressede Olien ned i de under hele Histo-

rien anbragte Blikskaale. Det var naturligvis forbudt Børnene at komme derind, men det var umuligt at blive derfra. Denne Oliepresse blev flyttet hen i en til dette Formaal indrettet Tilbygning til østre Længe.

At Oliepressen samt Lysthuset blev taget bort fra Haven var naturligvis efter Moders særlige Ønske, og derefter blev Haven anlagt i moderne Stil, samt det ualmindelig store prægtige Valdnøddetræ, der stod ved Indgangen, hugget om. Frugten kunde man vanskelig faa, da Grenene vare høit oppe, desuden for Største Parten hængende ud over Gaden, saa Moder mente det var unyttigt - men prægtigt var det.

Vi havde ogsaa Part i en anden Have nærmere Stranden som kaldtes Dommerehaven; den laa nedenfor den Gade som nu hedder Snellemark. Der dyrkede Moder

³⁰ Fyret på Christiansø er et af Danmarks ældste, bygget og taget i brug 1805. Landets ældste blinkfy.

sine Kjøkkenurter, Kaal, Kartoffler og slige Ting; men der fandtes ogsaa Lavendel, Gyldenlak og Akeleye. Haven ejedes af Flere, derimellem en høiagtet Skipper, Jochum Schrøder,³¹ der fornuftigvis havde sin Deel indhegnet med et Stakit, der lukkede for prægtige Ribs og Stikkelsbær. Vi Børn fik aldrig Lov at gaa derind, undtagen med Konen der plantede Kaal; og det var enda en Gunstbevisning. Men saasom jeg aldrig gik i Skole, var jeg altid parat til at rende med allevegne, og stod mig godt med Folkene.

Dog engang, da var jeg for resten en stor Pige vel 12 eller 13 Aar; saa kommer jeg rask lukkende Døren op til Kjøkkenet raabende »Lise jeg skal hae en Lysstage«. Lise staar ved Vasken og siger ved sig selv: »Saa! Ska hun ded!« Jeg lukkede Døren gik, ventende paa Lysestagen. Men Moder kom fra Spisekammeret, havde hørt denne Ordre, hun kommer ind og siger »Hvem siger Du ska hae nu gaar Du ned til Lise og beder hende pænt vil Du give mig en Lysstage. Det kneb - men maatte udtales, - jeg glemmer det aldrig. Moder overholdt strengt at der vistes Tjenestefolkene den tilbørlige Respekt; ligesom hun selv altid blev viist den Respekt, som hendes hele Færd, og hendes skjønnne, imponerende Skikkelse maatte absolut indgyde enhver.

En af de Tildragelser jeg mindes fra min Barndom har jeg et Minde om i en usleben Bornholmsk Diamant, som jeg gjemmer. Jeg saae en Dag, at man bredte et Seil (Rapsseil) ud paa Gaardspladsen, derpaa hennullede 2 eller 3 store runde Stene; disse bleve slagne i Stykker af en af Karlene, med en stor Jernhammer. Indeni disse Stene fandt vi saadanne Krystaller som Fader kaldte bornholmske Diamanter, og hvoraf jeg endnu har en. Der var to fremmede Herrer hos Fader, komne ovre

31 Jochum Schrøder, skibsfører, f. 1828 (BS).

fra, som vi Bornholmere altid nævnte Reisende fra Kbh. Jeg troer den ene hed Rawert - den ene var høi den anden lille med et rundt Hoved.³²

Et uopnaaet Ønske førte jeg gjennem hele min Barndom - det, at komme til at gaae i Skole - det stod for mig som meget tillokkende, saa jeg troer at jeg misundte mine Brødre den Skolegang der forekom mig som et særlig fornøjeligt Gode. Mine Søstre kom alle i Skole i Kjøbenhavn; jeg maatte se at skaffe mig lidt Kundskaber hist og her, lidt fra Brødrene, lidt - men det var meget lidt - fra min 12 Aar ældre Søster Grethe. Dog fik jeg i nogle Aar 2 Timers grundig Undervisning om Ugen af Skolens Rektor Bohr, der læste med os, vi vare tre jævnaldrende, Rektorens Datter Ida, og Kommandantens Datter Marie Hoffmann og saa jeg. Han læste med os Historie, Geografi og Religion; paa denne Undervisning har jeg bygget al den Viden, jeg senere har kunnet erhverve mig.

Min eneste Skolegang indskrænker sig til at gaae i Dandseskole i 6 Uger hos Dandsemester Lund. Der paakommer mig en lille humoristisk Erindring fra den Tid; af Dandseskolens Elever var imellem Drengene (Latinskoledreng) Mathias v. Kohl,³³ ubetinget No. 1, en smuk og altid pyntelig klædt Dandser, var saaledes iført en Pjækkert, kaldte man den - det var en Trøje med spidse, korte Skøder bag paa, der pyntedes med 3 blanke Knapper efter hinanden paa hvert Skøde. Nu var dengang i Besøg hos Krums³⁴ en Broderdatter af Madame Krum, som hed Nikoline Thue

32 O.J. Rawert besøgte (med ukendt ledsager) ogsaa Bornholm 1821. (Fra en tidligere rejse til øen udkom: Rawert og Garlieb: Bornholm beskrevet paa en Reise i Aaret 1815. Kbhvn.1819.)

33 Mathias Frederich von Kohl, f. 1816, jurist. Vist søn af kommandanten på Christiansø. (BS).

34 Chresten Krumm, 1783-1829, f. i Drammen i Norge, toldkasserer i Rønne. (BS).

fra Norge; hun var sletikke kjøn, temmelig klodset, men altsaa meget ringe anseet som Dandsinde, men altid i Humør. Saa skete det at Mathias v. Kohl engagerede Nikoline Thue; saa siger hun til os andre:

Badens Fru Grammatika smukt forgyldt paa Bagen kom og engagerede mig - jeg blev som et Lagen.³⁵

En af de større Tildragelser i mit Hjem fra Barndomstiden, det var dengang da Fader i Kompagni med Peer Kjøbmand (Han hed egentlig Peer Rønne, men gik altid under benævnelser Peer Kjøbmand og var absolut Rønnebyes rigeste Kjøbmand). Fader lod i Kompagni med ham bygge der paa Stedet en Brig, der fik Navnet Bonavede;³⁶ Tilberedelsen hertil optog megen Tid forud, var det at Tømmeret skaffedes ved at hugge mægtige Egetræer i Faders Skov Bolleris beliggende nærved Clemenskirke; altsaa 2 Mile fra Rønne. 3 à 4 Vogne udstyredes med Mandskab og Føde om Morgenens hjemmefra og kom seent henad Aften Hjem, med store Læs med Egestammer, som aflæssedes i Gaarden; savedes der af Tømmermænd til Planker, der bragtes til Byggeriet ved Havnen. Briggen blev færdig - førtes ud i Havene af Skibsfører Mads Birk Jespersen, en Brodersøn af Fader, og tildeels opdraget hos mine Forældre. Den seilede, men kom ikke længere end i Kanalen mellem England og Frankrig, der sank den og man saa aldrig noget mere til den. Skibsføreren blev senere Karantænebetjent i Kjøbenhavn, og var Fader til Marineløjtnant Wiliam Jes-

persen,³⁷ der faldt ved Dybbøl 1864 ombord paa Rolf Krake.

Flere lignende Tab forringede Faders Formuesomstændigheder, saa at Moders, som den rige Kjøbmandsdatter, store Formue svandt ind - dog tror jeg særlig ved Pengekrisen, Statens Bankerot, da jeg har hørt fortælle om hele Kufferter fulde af Sølvtoi, maatte indsendes til Banken; vist er det, at gammelt Sølvtoi, som absolut har været i Moders Eje, fandtes ikke i min Tid.

Der var et saakaldt Theskriin som Fader havde arbejdet selv af vellugtende Træsørt - vi kaldte det Blyantstræ. Laasen og Nøglen er af Sølv saavel som Skiltet ved Nøglehullet alt sammen forarbejdet af Fader selv; han havde ved siden af sit Kontor en Smedesse med Blæsebælg, Smeltedigler og Tilbehør. Det er vist forarbejdet i hans unge Dage, da det viser den Tids Romantik i den Snildhed, hvormed Laasen er, saaledes er Skiltet i Form som et Hjerte, deri er indgraveret et B og i dette B passer Nøglen der i Øiet er et P, der er istand til at lukke op. - Jeg fik dette Skrin engang af Moder og det er nu i Jennys Eje. Kun er der den Forandring, at de 3 Theedaaser hvortil Rummene var afpassede, vare forsvundne, i den knappe Tid sendte til Banken. Efter ringe Evne har jeg ladet dem erstatte med imiteret Sølv (nysølv) - Hængslerne vare ogsaa oprindelig af Sølv, men da disse ved vold, som Børn ofte mishandlede unyttige Lukkenop, vare saa bøjede og skæve, saa lod jeg i mine unge Dage en Uhrmager i Rønne sætte andre Hængsler, der naturligvis ikke vare af Sølv - og det vakte min Forundring at han ikke vilde have Betaling

35 H.C. Andersens digt: Den rædselsfulde Time, 1827. Jacob Baden: Grammatica Latina det er Anvisning til det Latinske Sprog, udgivet til Skolernes Brug i Danmark og Norge. (Fx andet oplag 1790)

36 Skibsbygmester Lylof byggede briggen Bonavedde i 1826 for Peder Dam Jespersen m. fl. Den var med sine 66 læster det hidtil største skib, bygget i Rønne. (K. Thorsen, Rønne Søfartshistorie, 1939, s. 142).

37 William Balduin Jespersen, 1840-1864. Søn af Karantænebetjent, fhv. skibsfører Mads Birck Jespersen og hustru Johanne Marie, født Petersen. Faldt ombord i Rolf Krake i Vemmingbund under panserbatteriets medvirken i kampen under stormen på Dybbøl. Til minde om løjtnanten indstiftede familien et legat: Marineløjtnant W. B. Jespersens Legat, der bestyres af direktionen for sømandsstiftelsen Bombebøssen.

Fru Methea Benditte Hoffmann, 1817-1908, siddende midt i billedet iført hvid kappe, hos datteren Jenny og hendes mand, apoteker Chr. Emil Permin i Middelfart med deres nydøbte yngste barn. Desuden datteren Laura Hoffmann og fire større børnebørn. Foto C. Liisberg, etableret i Middelfart 1887. Foto mellem 1887 og 1893. (Laura Hoffmann døde i 1893.)

for de ny eller for sit Arbejde - jeg ahnede ikke at de gamle temmelig irrede og forslodne Hængsler havde Værdi førend disse nu vare borte...«

Desværre nåede Thea Hoffmann ikke længere i sine erindringer, mere har vi ikke fundet i gemmerne hos hendes nevø, lægen og historikeren M.K. Zahrtmann. Men vi har fået et glimt af en tid, som er så fjern - og alligevel kendt. Vi nikker genkendende til lægen der kurerede Theas tå, Panum, der også udgav sin Bornholmsbeskrivelse i 1830, Rawert med de bornholmske diamanter - han udgav sammen med Garlieb en beskrivelse af deres rejse til

Bornholm i 1815 - rektor Peter Georg Bohr, der underviste Thea og hendes veninder få timer om ugen - og som var oldefar til nobelprismodtager Niels Bohr - Christians Ø's Fyr, statsbankerotten i 1813 og eftervirkningerne, skibet Bonavedde som så hurtigt gik til og meget mere. M.K. Zahrtmann har indirekte brugt Theas erindringer i sine arbejder, fx i Rønne By og Borgere fra 1927, men han har aldrig villet offentliggøre mosterens erindring. Det har været for tæt på og hørte sig ikke til på Zahrtmanns tid. Jeg håber at han tilgiver at vi gør det nu, i respekt for en begavet kvinde.